

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВАСЕНКО В'ЯЧЕСЛАВ КСЕНОФОНТОВИЧ

УДК 322.122(043.5)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ
СПЕЦІАЛЬНИХ (ВІЛЬНИХ) ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН**

**Спеціальність 08.02.03 – організація управління, планування і
регулювання економікою**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Суми – 2005

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті внутрішніх справ, м. Харків

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор

МАКАРЕНКО Петро Миколайович,

Дніпропетровський державний аграрний університет,

проректор з наукової роботи

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент УААН

МАЛІК Микола Йосипович,

Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки” УААН, завідувач відділу підприємництва;

доктор економічних наук, професор

САЛИГА Сергій Якович,

Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та мініципального управління,”
завідувач кафедри фінансів і банківської справи;

доктор економічних наук, професор

ЧУПІС Анатолій Віталійович,

Сумський національний аграрний університет,

завідувач кафедри фінансів,

доктор економічних наук, професор

Провідна установа – Об’єднаний інститут економіки НАН України

Захист відбудеться "30" червня 2005 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.859.01 в Сумському національному аграрному університеті за адресою: 40021, м. Суми, вул. Кірова 160, зал засідань вченої ради (ауд.329 г/к)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського національного аграрного університету за адресою: 40021, м. Суми, вул. Кірова, 160

Автореферат розісланий 28 травня 2005 року

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

к.е.н., доцент

В.В.Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Нинішній стан економіки України подібний до стану економіки США 30-х років в період “великої депресії,” різниця лише у різних типах депресії, в Україні – визвана недовиробництвом продукції, у США – пере-виробництвом.

Основними засобами подолання “великої депресії” у США були рішучі заходи колишнього президента Ф.Рузвельта з примусового створення на всій території держави різних типів вільних економічних зон і в першу чергу зовнішньоторговельних, щоб максимально розвантажити внутрішній ринок від “надлишкової” продукції.

Дуже важливим такий підхід є й для України, адже лише завдяки створенню науково обґрунтованих типів ВЕЗ можна швидко наповнити ринок якісною продукцією, сировиною, високими технологіями, необхідним устаткуванням та обладнанням, забезпечити надходження необхідної кількості іноземних капіталовкладень в економіку країни (наприклад, Китай, Угорщина) та інші, але це може бути лише за умови політичної стабільності та створення ефективного організаційно-економічного механізму, який є головною “локомотивною” силою зональних формувань. За інших підходів поразка неминуча, про що свідчить практика функціонування нинішніх вітчизняних СЕЗ.

Актуальність дослідження визначається тим, що глибокі структурні реформи, які відбулися в Україні, привели її економіку на магістральний шлях відкритості світовому ринку, капіталу, інноваційному розвитку і вимагають застосування нового ефективного типу відтворення, побудованого на вмілому застосуванні нетрадиційних форм і методів державного впливу на економіку, відповідно до світових стандартів і визначають її головні критерії для поступової інтеграції у світове господарство. Тому характерною рисою теми досліджень є її тісний зв'язок з практичними діями України стосовно набуття нею статусу країни з ринковою економікою, членства в СОТ і Європейському Союзі та формуванні ринкової інфраструктури.

Отже, з точки зору України, важливого значення набуває вивчення пройденого шляху розвитку країнами ринкової економіки, щоб не допустити недоліків на цьому етапі і максимально сприяти входженню у світовий поділ праці і світову економічну інтеграцію, яка має будуватися на основі поєднання двох головних взаємодоповнюючих складових – реалізації інвестиційних проектів та розвитку інноваційного потенціалу. А тому велінням часу для України, яка має великий економічний та інтелектуальний потенціал, є активізація інноваційної розбудови економіки, її екологізація, використання високих, енергозберігаючих та безвідходних технологій.

Проте необхідно враховувати й ті обставини, що становлення і розвиток наукоємних галузей більшості держав світу також вимагають залучення в їх економіку великої кількості не лише вітчизняних, але й іноземних інвестицій, що з свого боку створює жорстоку конкуренцію на світовому ринку інвестицій та вільних економічних зон. Тому переможцями стають ті держави і корпорації, які не просто володіють могутнім науково-технічним потенціалом, але й ефективно використовують для цього нетрадиційні форми та методи державного регулювання економіки, що дає можливість швидше за інших і з меншими витратами проходити цикл “наука-виробництво-збут.”

Функціонуючі сьогодні в Україні спеціальні економічні зони виступають першими острівками відкритої економіки, а тому науковим завданням дослідження є сформулювати понятійний апарат стосовно спеціальних, вільних, спеціальних-вільних та спеціальних (вільних) економічних зон, визначити основні напрями вдосконалення організаційно-економічного механізму існуючих вітчизняних зон, розбудити в них сковані командно-бюрократичною політичною системою їх внутрішні “локомотивні” сили саморозвитку, запропонувати нові найбільш сучасні типи СЕЗ.

Стан вивчення проблеми. Наукові публікації з питань теоретичного і прикладного висвітлення організаційно-економічного механізму становлення і розвитку вільних економічних зон знайшли відображення у працях українських та закордонних дослідників світової економіки, міжнародних економічних відносин та зв'язків – В.М.Василенка,

О.А.Герасюка, Я.А.Гончарука, В.А.Дергачова, В.І.Жученка, І.А.Лисенка, І.І.Лукінова, Ю.В.Макогона, М.Й. Маліка, С.В.Мочерного, В.І.Пили, П.Т.Саблука, А.С.Філіпенка, О.В.Чуприни; а також працях всесвітньо відомих дослідників – А.Базіля, С.Л.Брю, В.Бортолотті, Дж.Вимеркатті, Д.Гермазіса, Дж. Грейсона, Д.Даніельса, Дж.Каррі, Дж.Кейнса, Ф.Котлера, К.Р. Макконнелла, А.Маршалла, М.Мескона, В.Нордгауза, Л.Радебі, Д.Рікардо, Р.Рена, П.Самуельсона, А.Сміта, М.Фразьє, Й.Шумпетера та інших.

У літературних джерелах недостатньо висвітленими залишаються питання організаційно-економічного механізму становлення і функціонування ВЕЗ, як важливого методу державного регулювання економіки, стосовно країн з перехідною економікою, їх внутрішні “локомотиви” розвитку, вплив на незональну економіку країни та ін. Все це зумовило вибір та актуальність теми, структурну побудову роботи, наукове і практичне значення проведеного дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконане дисертаційне дослідження є результатом науково – дослідної роботи автора за період з 1991 по 2004 рік. Воно має тісний зв’язок з Концепцією створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні, схваленою Постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 1994 року №167; Програмою розвитку в Україні спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності на період до 2010 року, схваленою Постановою Кабінету міністрів України від 24 вересня 1999 року №1756; замовленням Української асоціації спеціальних (вільних) економічних зон, договір на створення та передачу науково-технічної продукції від 20 березня 2002 року.

Тема дисертаційного дослідження “Організаційно-економічний механізм розвитку спеціальних (вільних) економічних зон” зареєстрована в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ), державний реєстраційний номер 0104U002571 від 8 квітня 2004 року та затверджена рішенням вченої ради Національного університету внутрішніх справ (м.Харків) 29 жовтня 2004 року, протокол №9.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні науково-методичних основ та концептуальних підходів визначення сутності нетрадиційних форм державного регулювання економіки, виявлення найбільш ефективних організаційно-економічних механізмів залучення інвестицій в економіку України, а також визначення оптимальних пропорцій щодо формування її регіональної і субрегіональної економічної інтеграції у світовий економічний простір. Досягнення мети вимагало вирішення наступних завдань:

- визначення сутності нетрадиційних методів державного регулювання економіки, форм прояву та їх високої результативності з залучення інвестицій;
- науково обґрунтувати дефініцію спеціальна (вільна) економічна зона з розвитком понятійного апарату спеціальна, вільна та спеціальна-вільна економічна зона;
- виявлення, ідентифікація і характеристика сучасних типів вільних економічних зон, “локомотивних” сил їх розвитку, походження, причин виникнення та можливості практичного втілення для економічного зростання України;
- науково обґрунтувати необхідність створення в Україні спеціальних еколого-економічних зон, спеціальних продовольчих, агропромислових зон, агро парків та іпотечного банку як основного каталізатора економічної діяльності;
- виявлення взаємозв’язку між етапами становлення, розвитку, зрілості та вирівнювання умов інвестиційної діяльності вільних економічних зон після закінчення терміну їх функціонування, проблем організаційно-економічного механізму, що виникають на них та шляхи їх вирішення;
- розкриття структурно-функціональних складових організаційно-економічного механізму вільних економічних зон;
- оцінка різних поглядів і концепцій стосовно нетрадиційних методів державного впливу на економіку в умовах її структурної перебудови та трансформації форм власності;

- оцінка відповідності стану економічних відносин України основним закономірностям відкритої економіки та визначення можливих пропорцій її інтеграції у світове співтовариство за допомогою ефективних механізмів вільних економічних зон;
- удосконалити класифікацію вільних економічних зон, кількісні і якісні показники визначення ефективності СЕЗ, методологію організації управління та організацію оплати праці адміністрації зонального формування; і модель фінансового забезпечення;
- виявити вплив складових організаційно-економічного механізму на підвищення ефективності діяльності СЕЗ із залучення інвестицій, роль банківсько-кредитної та грошової системи в розвитку СЕЗ, рівень конкурентної боротьби на світовому ринку ВЕЗ за залучення інвестицій та вплив людського фактора на діяльність зональних формувань;
- розробка рекомендацій щодо стратегії розвитку і заходів з удосконалення організаційно-економічного механізму вітчизняних спеціальних економічних зон.

Об'єктом дослідження є окремі території з нетрадиційними методами державного регулювання економіки, які за організаційно-економічною формою відносяться до спеціальних, вільних, спеціальних-вільних та спеціальних (вільних) економічних зон.

Предметом дослідження є організаційно-економічний механізм становлення, розвитку й функціонування спеціальних, вільних, спеціальних-вільних та спеціальних (вільних) економічних зон різних держав світу й теоретичні і методичні основи його удосконалення.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційних досліджень є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних процесів вільних економічних зон, сучасні теорії ринкової економіки, маркетингу, менеджменту, зовнішньоекономічної діяльності, фінансів, статистики, осмислення сучасних тенденцій регіоналізації та глобалізації світової економіки та ін. У роботі використані загальнонаукові методи економічних досліджень:

- *Абстрактно-логічний і системно-структурний* – для розробки структурно-функціональної схеми розвитку спеціальних, вільних економічних зон.
- *Історико-економічний метод* – при аналізі еволюції вільних економічних зон.
- *Структурно-функціональний метод* – при дослідженні спеціальних економічних зон як структурно відокремленої цілісної системи народного господарства України, в якій кожний елемент має своє функціональне призначення, і визначенні економічної функції держави з метою формування ринкового середовища та засад прискореного розвитку даної території.
- За допомогою *методу порівняльного аналізу* визначено ефективність різних типів вільних економічних зон, досліджено їх утворення і функціонування в країнах ринкової, перехідної економіки та держав, що розвиваються.
- *Статистичні методи* обробки даних використано з урахуванням спеціалізації вільних економічних зон та надання різноманітних пільг з метою стимулювання іноземних інвестицій в економіку зони.
- *Кореляційно-регресійний аналіз* – для виявлення тісноти зв'язку між зростанням виробництва ВВП та реалізованими інвестиційними проектами.

Для з'ясування поставлених у дисертаційній роботі окремих завдань також використовувалися монографічний, графічний, абстрактно-логічний, синтезу та логічного моделювання, розрахунково-конструктивний, експертних оцінок, соціометричний та інші загальнонаукові і спеціальні методи дослідження соціально-економічних явищ і процесів у вільних економічних зонах.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних основ організаційно-економічного механізму становлення й розвитку, спеціальних, вільних, спеціальних-вільних та спеціальних (вільних) економічних зон і можливості їх практичного втілення в Україні. Найбільш важливі наукові результати, що визначають ступінь і характер новизни дисертаційного дослідження полягають у наступному.

Вперше

- науково обґрунтована дефініція спеціальна (вільна) економічна зона з розвитком понятійного апарату вільна, спеціальна та спеціальна-вільна економічна зона;
- науково обґрунтована суть організаційно-економічного механізму економічних зональних формувань;
- науково обґрунтована необхідність створення в Україні спеціальних еколого-економічних зон (відповідно до Кіотської угоди про збереження навколишнього природного середовища), спеціальних продовольчих, агропромислових економічних зон та агропарків і розроблені положення їх функціонування;
- визначена необхідність підвищення рівня економічної безпеки підприємництва у спеціальних економічних зонах, у зв'язку із зростанням відкритості їх територій для доступу світового ринку, капіталу, робочої сили, а відповідно на цій основі й ужорсточення конкуренції та ін.;
- доказана необхідність створення іпотечного банку, який би одночасно був і зональним банком і здійснював контроль за платежами та товарорухом у спеціальному економічному формуванні;
- встановлена необхідність розвитку ринкової інфраструктури, малого бізнесу і підприємництва у передстартовому (підготовчому) періоді з метою забезпечення ефективної роботи спеціальних економічних зон. Теоретично доведено та підтверджено узагальненням досвіду провідних країн ринкової економіки США і Японії (в економіці яких чисельність структур малого бізнесу на 10 тисяч населення перевищує аналогічний показник України – в 13-15 разів);
- розроблені основні напрями диверсифікації діяльності спеціальних, вільних та спеціальних (вільних) економічних зон, в основі яких лежить багатoproфільне виробництво з широкою номенклатурою продукції та уникнення ризику при розподілі капіталу між різними видами підприємницької діяльності. В міру посилення конкурентної боротьби на світовому ринку БЕЗ домінуючим фактором буде не ціна товару, а його якість, новизна, науковість, а тому найбільш дієві БЕЗ будуть трансформуватися в науково-промислові парки, виробництво орієнтоване на нововведення, випуск інноваційної та інтелектуальної продукції, надання інжинірингових, консалтингових послуг, торгівля патентами, ліцензіями та ін.;
- доказана необхідність застосування методологічних підходів інституційно-еволюційних теорій при обґрунтуванні і створенні спеціальних, вільних та спеціальних-вільних економічних зон, в основі яких лежать соціально-психологічні фактори.

Удосконалено

- класифікацію вільних економічних зон, понятійний апарат стосовно “типів” і “видів” вільних економічних зон;
- кількісні та якісні показники ефективності діяльності спеціальних, вільних економічних зон. Рекомендовано п’ятирівневу систему критеріїв визначення ефективності БЕЗ, а саме: 1) організаційно-структурні (чисельність населення, підприємств різних форм власності, робочих місць та ін); 2) функціонально-технічні (розвиток комунікацій, менеджменту, вертикальні та горизонтальні зв’язки, лібералізація переміщення факторів виробництва, доходів та ін); 3) економічні (затратні, окупні та інтегральні); 4) соціальні (зайнятість, оплата праці, соціальні виплати); 5) екологічні (відрахування на охорону навколишнього середовища та його відтворення);
- існуючу методику кредитування підприємств малого бізнесу й підприємництва. Їх кредитування має здійснювати лише іпотечний банк під гарантію держави;
- методичні підходи щодо класифікації принципів нетрадиційного регулювання економіки на загальноекономічні (або універсальні, визначені Кіотською конвенцією ООН в 1973 році) та спеціальні і локальні, які спрямовані на врегулювання економічної діяльності територій, що отримали статус спеціальних або вільних та

організаційно-процедурні, які мають застосовуватися при розробці й прийнятті актів нормативного характеру та їх адаптації до міжнародного права.

Знайшли подальший розвиток

- методологія організації управління СЕЗ, яка ґрунтується на повній матеріальній відповідальності органу господарського розвитку. В разі включення до нього державних органів управління на них поширюється також повна майнова відповідальність за ухвалені рішення. Управління невеликими зональними формуваннями має здійснюватися найбільш впливовою вітчизняною чи іноземною компанією на конкурсній основі або місцевим митним органом;
- методологія організації оплати праці адміністрації СЕЗ. Для адміністрації спеціальної економічної зони оплата праці складається із посадового окладу (авансу на рівні прожиткового мінімуму) плюс доплата (різниця між середньою заробітною платою працівника зони і прожитковим мінімумом збільшена на показник інтенсивності – 40%) та премії до посадового окладу (20% за кожний затверджений чи прийнятий для реалізації інвестиційний проект вартістю до 100 тис. доларів США, а вище – процент премії зростає в кратному відношенні до 100000);
- концепція створення спеціальних, вільних, спеціальних (вільних) економічних зон в Україні в ХХІ столітті і на цій основі вектори її зовнішньоекономічної політики;
- організаційно-функціональні підходи до створення, спеціальних, вільних, спеціальних-економічних зон. Їх сутність полягає у дотриманні чотирьох етапів функціонування СЕЗ – підготовчого (передстартового), вихідного (розвитку), зрілості (віддачі й структуроутворення зональної економіки) та заключного (вирівнювання умов інвестиційної діяльності відповідно до загальнодержавних правил чи перепрофілювання її на випуск наукоємної продукції, трансформуючи в технопарк.

Доповнено

- існуючу теорію і практику створення спеціальних, вільних та спеціальних-вільних економічних зон, визначення їх сутності і розмежування понять ВЕЗ і СЕЗ. Вільні економічні зони – орієнтовані на інтеграцію зі світовим господарством, зовнішню торгівлю та іноземні інвестиції, а правова база максимально відповідає міжнародному праву. Спеціальні економічні зони мають тісний зв'язок з національною економікою, пільговий режим інвестиційної діяльності не залежить від країни їх походження, а правова база сформована на основі поправок і виключень дії чинного законодавства країни-реципієнта. Спеціальні-вільні економічні зони мають змішаний або універсальний характер з інтеграцією у світову і тісними зв'язками з національною економікою, а їх законодавча база сформована на основі поправок та виключень, які передбачають поступову адаптацію до міжнародного права;
- концептуальні засади подальшого розвитку зональних формувань на території України. Теоретично доведено та підтверджено узагальненням світового практичного досвіду необхідність екологізації виробництва в СЕЗ, застосування високих, енергозберігаючих технологій та ефективного стимулювання використання їх інноваційного потенціалу;
- існуючу модель фінансового забезпечення спеціальних економічних зон. Теоретично доведено на основі узагальнень досвіду Китаю про можливість фінансового забезпечення вітчизняних СЕЗ за рахунок випуску і реалізації зональних акцій, облігацій та лотерей.

Виявлено

- вплив складових організаційно-економічного механізму на підвищення ефективності діяльності спеціальних економічних зон та залучення інвестицій в економіку України. Серед них найважливіше місце займають - організаційно-економічні відносини, важелі, інструменти, стимули та нормативно-правове й інформаційно-методичне забезпечення;
- роль банківсько-кредитної та грошової системи в розвитку СЕЗ. Іпотечний банк спеціальної економічної зони має відігравати роль каталізатора економічних процесів зони, головним їх регулятором у зв'язку з послабленням регуляторної дії держави та посиленням ринкової;

- ужорсточення конкурентної боротьби на світовому ринку СЕЗ за іноземні інвестиції через наявність різного роду пільг для інвесторів, спрощення митних, адміністративних процедур, використання інструментів сучасного маркетингу та менеджменту й ін., а тому перевагу мають ті держави, де високий рівень політичної стабільності, більш динамічний пільговий кошик, гнучкі методи управління;
- вплив людського фактору на ефективність функціонування територій із нетрадиційними формами державного регулювання економіки. Стимулювання мотивації трудової діяльності у СЕЗ за допомогою більш повного задоволення колективних та особистих потреб, тісної співпраці з іноземними громадянами та формування активної державної політики відносно реальних перспектив соціально-економічного зростання.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані автором результати дослідження визначених проблем спрямовані на удосконалення і ефективне функціонування спеціальних, вільних, спеціальних-вільних економічних зон України з метою подальшого збільшення надходжень іноземних інвестицій з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників регіоналізації та глобалізації світової економіки.

Практичне значення результатів дисертаційних досліджень визначається тим, що вони містять науково обґрунтовані підходи і методи, які мають широкий спектр використання теоретичного і практичного значення.

Розроблені організаційно-економічні та соціально-екологічні принципи формування спеціальних, вільних та спеціальних-вільних економічних зон в Україні, економічної безпеки діяльності суб'єктів господарської діяльності у ВЕЗ, підвищення їх конкурентноздатності в умовах відкритості економіки світовому ринку капіталу та іншим факторам виробництва. Теоретико-методологічні рекомендації щодо удосконалення механізмів діяльності економічних зон в Україні.

Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися при науковому обґрунтуванні і розробці нових типів СЕЗ – продовольчих, аграрно-промислових, еколого-економічних, інноваційних, інтеграційних та інших, а окремі теоретичні позиції можна застосовувати для підготовки законодавчих і нормативних актів, які регулюють організаційно-економічні відносини у спеціальних економічних зонах.

Проведені дослідження дають можливість сформулювати понятійний апарат важливості відкритості вітчизняної економіки світовому ринку, глобалізації, регіоналізації та інтернаціоналізації соціально-економічного розвитку, переходу до найвищого його етапу – ноосферного; сформулювати основні вимоги до економічної безпеки діяльності та створення необхідних передумов підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на світовому ринку й екологізації виробництва, необхідності подальшого використання кожним підприємством зони внутрішніх механізмів фінансової стабілізації.

Матеріали дисертаційного дослідження (теоретичні, методичні і практичні розробки автора) використані:

- а) Українською асоціацією спеціальних (вільних) економічних зон (УкрАВЕЗ) (довідка № 82 від 11 листопада 2004 року);
- б) при розробці програм соціально-економічного розвитку Сумської області (довідка Головного управління економіки облдержадміністрації № 4.1/2118 від 23 грудня 2004 року);
- в) виконавчим комітетом Шосткінської міської ради Сумської області (довідка Шосткінської міської ради № 660 від 24 грудня 2004 року);
- г) у навчальному процесі Національного університету внутрішніх справ (Сумська філія), акт впровадження результатів дисертаційної роботи від 8 грудня 2004 р.);
- д) у навчальному процесі Сумського національного аграрного університету, акт впровадження результатів дисертаційної роботи від 16 грудня 2004 року.

Практична реалізація пропозицій дисертаційного дослідження дає можливість підвищити економічну ефективність функціонування вітчизняних спеціальних, вільних та спеціальних-вільних економічних зон, прискорити соціально-економічний розвиток України

на основі вдосконалення інвестиційної та податкової політики й активного впровадження інноваційних процесів.

Важливу методологічну і наукову цінність мають методичні рекомендації з удосконалення організаційно-економічного механізму спеціальних (вільних) економічних зон, які містять методику, придатну для використання у практичній діяльності, і, які в значній мірі будуть сприяти підвищенню ефективності функціонування зональних економічних формувань України.

Рекомендації та пропозиції можуть бути направлені для розгляду в Секретаріат Президента України, Кабінет Міністрів, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції, Міністерстві фінансів, НБУ та комітети Верховної Ради України.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, положення, висновки і пропозиції, що виносяться автором на захист, одержані ним самостійно. Одноосібно опубліковані наукові праці відображають конкретний особистий внесок здобувача у вирішення проблеми подальшого вдосконалення організаційно-економічного механізму ВЕЗ, СЕЗ та спеціальних-вільних економічних зон.

Апробація результатів дисертації. Наукові положення основних результатів роботи та їх практичне використання обговорювались на науково-практичному семінарі “Маркетинг у системі сучасного агробізнесу і зовнішньоекономічних зв’язків” (м. Львів, 1992 р.); Російській вищій школі управління та агро-бізнесу АПК “Проблеми ринкової економіки та агробізнесу агропромислового комплексу” (Москва, 1993); Міжнародному симпозиумі “Роль лідерів у розвитку села – співпраця сільських районів Схід-Захід” (Пулави, 1997 р., Польща); науково-практичній конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету (Суми, 2002 р.); Одинадцятій історико-правовій конференції “Місцеві органи державної влади та самоврядування: історико-правовий аспект” (Суми, 2004 р.); Другій Всеукраїнській науково-практичній конференції “Економіко-математичні методи прийняття управлінських рішень на сучасному етапі” (Дніпропетровськ, 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Формування конкурентноздатності підприємств АПК в умовах ринкової трансформації економіки” (Полтава, 2004 р.); Третій Міжнародній науково-практичній конференції “Динаміка наукових досліджень” 2004” (Дніпропетровськ, 2004 р.); Другій Міжнародній науковій конференції “Проблеми та перспективи розвитку співпраці між країнами Південно-Східної Європи в рамках Чорноморської Економічної Співпраці і ГУУАМ” (Донецьк - Свіштов, 2004 р.); Першій Міжнародній науково-практичній конференції “Науковий потенціал світу” 2004” (Дніпропетровськ, 2004), IV Міжнародній науково-практичній конференції “Ринкова трансформація економіки АПК” (Харків, 2004 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження відображено у 36 роботах загальним обсягом 99,1 ум. друк. арк.) у т.ч. дві монографії обсягом 45,6 ум. друк. арк., три навчальні посібники обсягом 40,3 ум. друк. арк., 24 статті у наукових журналах та збірниках наукових праць, а також у 11 матеріалах і тезах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається із визначення термінів, вступу, п’яти розділів, рекомендацій, висновків, списку використаних джерел (390) і 6 додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 512 сторінок, в т.ч. основного тексту 462 і включає 20 рисунків та 32 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

1. **Вільні економічні зони як об’єкт економічних досліджень.** Розглядається сутність і основний зміст спеціальних (вільних) економічних зон, передумови виникнення та етапи розвитку, типи ВЕЗ, відтворювальний процес та подається науково обґрунтоване визначення.

Аналізуються сучасні погляди на зміст спеціальних (вільних) економічних зон. Автором дається визначення вільної економічної зони, спеціальної, спеціально-вільної та спеціальної (вільної) економічної зони. Перша - розглядається як частини території країни,

якій державою на визначений термін наданий спеціальний правовий і економічний статус, орієнтований на зовнішню торгівлю та іноземні інвестиції з ринковою формою управління, максимально адаптованою до міжнародного права, яка не має тісних зв'язків із національною економікою, а організаційно-економічний механізм якої має таку систему пільг і стимулів, які дають можливість прискорити її економічний та соціальний розвиток. Друга - розглядається як частина території країни, якій урядом на визначений термін наданий спеціальний правовий і економічний статус, що передбачає ринкову форму управління з частково розподільчою роллю держави, тісні зв'язки з національною економікою, правова база якої сформована на основі поправок до національного законодавства, максимально адаптованого до світових стандартів, а організаційно-економічний механізм має таку систему пільг і стимулів для вітчизняних та іноземних інвесторів, які в змозі забезпечити прискорене соціально-економічне зростання.

Третя - поєднує в собі правовий і економічний статус “вільної” та “спеціальної” економічної зони. Спеціальна-вільна економічна зона - це частина території країни, якій державою на визначений термін наданий спеціальний правовий і економічний статус, що передбачає ринкову форму управління з частково розподільчою роллю держави, має функціонально-технологічні зв'язки з національною територією, правова база С-ВЕЗ сформована на основі поправок до національного законодавства з урахуванням європейських і світових стандартів, а організаційно-економічний механізм має таку систему пільг і стимулів для вітчизняних та іноземних підприємців, які здатні забезпечити виробництво й розподіл суспільного продукту для досягнення конкретної національної чи регіональної мети.

Під спеціальною (вільною) економічною зоною слід розуміти “спеціальну” як “вільну” економічну зону, що може бути можливим лише за умов ринкової економіки і повної відповідності правової бази зональної території міжнародному праву.

У дисертації підкреслюється, що ніколи замкнутість в економіці не давала позитивних результатів, навпаки, призводила до ізоляції у стосунках із світовим ринком й до ще більшої відсталості. Відкритість економіки, активна участь у міжнародному поділі праці, завжди сприяли прискореному соціально-економічному розвитку. Потяг до вільного підприємництва проявлявся ще в часи середньовіччя, а уряди, що його вміло використовували у проведенні економічної політики, отримували значні переваги над іншими. Перші відомості про прообрази сучасних вільних економічних зон ми знаходимо з часів фінікійців, коли країни зацікавлені в розширенні міжнародної торгівлі (а ці зони створювалися саме у сфері зовнішніх зв'язків), стали “огорожувати” території вільні від традиційних податків та мита.

Автор на основі досліджень виникнення і еволюції вільних економічних зон обґрунтовує шість основних стадій: перша (13 століття) – складські і транзитні зони; друга (15-18 століття) – вільні порти; третя (30 роки 19 століття) – зони зовнішньої торгівлі; четверта (60 роки 19 століття) – експортно-виробничі зони; п'ята (80 роки 19 століття) – комплексні зони; шоста (80-90 роки 19 століття) – науково-технічні зони.

У дисертаційній роботі критикуються наукові праці окремих економістів, які використовують стосовно ВЕЗ поняття “вид”, а не “тип”, доказывается, що класифікація вільних економічних зон має здійснюватися не за “видами”, а за “типами” СЕЗ, які витікають із переважаючих видів їх діяльності. На основі розробленої автором класифікації всі вони об'єднуються в 14 основних типів і 40 підтипів:

1) зони вільної торгівлі (мають 6 підтипів - складські й транзитні зони, зони зовнішньої торгівлі, вільні митні і вільні безмитні зони, вільні порти, торгово-виробничі зони); 2) вільні промислові зони (мають 3 підтипи - промислові вільні зони, зони експортної переробки, спеціальна зона заохочення експорту); 3) зони вільного підприємництва; 4) зони спільного підприємництва; 5) науково-технічні зони (мають 15 підтипів - технопарки, технополіси, техніко-впроваджувальні зони, наукові парки, інноваційні центри, технологічні і ділові центри, дослідні парки, комерційні парки, технологічні полюси, технологічні округи, промислові парки, бізнес-інкубатори, зони науково-технічного розвитку, інформаційні центри, агропарки; 6) інноваційні парки; 7) еколого-економічні зони; 8) продовольчі зони; 9)

комплексні зони (мають 4 підтипи - відкриті міста, особливі райони, вільні периметри, зони економічного розвитку); 10) сервісні зони, (мають 5 підтипів - банківські, страхові, туристичні, рекреаційні, курортнополіси); 11) зони вільної економіки (мають 4 підгрупи - зони економічного сприяння, центри міжнародного бізнесу, трансприкордонні зони зростання, вільні прикордонні зони); 12) єдиний економічний простір; 13) інтернаціональні зони (мають 3 підтипи - зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок); 14) офшорні зони.

Важливе значення в ефективному функціонуванні БЕЗ, як відмічається в роботі, відіграють відтворювальні процеси. Процес відтворення кожного елемента економічної системи БЕЗ має свої особливості та специфічну структуру. Тому, щоб визначити його роль і місце у відтворювальному процесі БЕЗ, необхідно провести аналіз його складових частин - продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних, виробничих відносин та господарського механізму.

Автор звертає увагу на необхідність вдосконалення відтворення техніко-економічних відносин, державних та ринкових важелів макро- та мікроекономічного регулювання народного господарства, відновлення спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва між підприємствами, галузями і сферами економіки,

2. Теоретико-методологічні засади створення зональних економічних формувань.

У розділі розкриваються концептуальні засади створення зональних економічних формувань, принципи функціонування, теоретико-методологічні засади створення БЕЗ та основні критерії їх функціонування.

Головне призначення, завдання економічної науки стосовно дослідження територій із нетрадиційними методами державного регулювання економіки полягає в тому, щоб на основі теоретичного аналізу своєчасно розпізнавати позитивні і негативні економічні явища та процеси, розкривати сутність стрижневих соціально-економічних відносин, які відбуваються за умов відкритості економіки й розвитку ринкових відносин та визначити вплив таких територій на економічний розвиток інших територій держави.

Результатом такого дослідження і узагальнення автора є нова економічна категорія - спеціальна (вільна) економічна зона, яка має свій об'єкт і предмет дослідження і відображає причинно-наслідкові зв'язки й залежності в економічних процесах і виражають зміст і конкретні форми об'єктивних економічних законів. Ще в "сиву" давнину, відмічає автор, організаційно-економічні механізми БЕЗ успішно використовували фінікійці, єгиптяни, китайці для розвитку зовнішньої торгівлі, а римські імператори - для залучення робочої сили з числа ремісників та наповнення грошима казни імперії. Сучасні спеціальні (вільні) економічні зони наповнились новим змістом і відображають важливий механізм залучення іноземних інвестицій, інновацій, розвитку підприємництва, соціально-орієнтованих ринкових форм господарювання та ін.

У ході дисертаційного дослідження автором проведена класифікація БЕЗ за такими основними ознаками; а) рівнем розвитку ринкової інфраструктури; б) станом оподаткування та державного контролю за комерційною діяльністю; в) рівнем інтегрованості в національну та світову економіку; г) належністю до відповідної галузі; д) характером власності; е) економічною мотивацією створення.

При здійсненні класифікації за вибраними ознаками враховувалися ті обставини, що БЕЗ є не щось дане один раз і навічно закріплене, навпаки - це економічна структура, яка динамічно розвивається і вдосконалюється. Вони чітко відображають епоху глибокої давнини, промисловий переворот і науково-технічну революцію. Остання, як відомо, привела до життя такі типи вільних економічних зон, як технопарки, технополіси, інноваційні центри та ін. Найновіші з них - інноваційні центри, що виникли на зламі двох тисячоліть - другого і третього.

Досліджуючи основні концепції створення й функціонування вільних економічних зон автор прийшов до висновку, що головним лейтмотивом їх створення, є дії політичних центрів з удосконалення своєї регіональної політики або активізації зовнішньоторгової діяльності, використовуючи для цього ефективні механізми різних пільг і преференцій. Проведені

дослідження показують, що на сучасному етапі розвитку не можна досягти високих економічних показників без гнучкої, ефективної і ціленаправленої регіональної політики Центру. Сучасна регіональна політика держави - це сукупність соціально-економічних, правових і адміністративно-організаційних засобів та методів, що органічно поєднують загальнодержавні й регіональні інтереси і направлені на те, щоб на основі планомірного й пропорційного розвитку регіонів (а відповідно і всієї країни) забезпечити принципово новий підхід до розвитку продуктивних сил і на цій основі створити реальні умови для суттєвого покращення рівня життя народу.

Загальними принципами вільних економічних зон є – принципи управлінського й підприємницького ризику; конкурентних переваг; рівноправного партнерства; рефлексивної поведінки; інформаційної достатності; узгодженості цілей; відповідності менеджменту ВЕЗ рівню розвитку ринкових відносин і підприємницької активності; орієнтації на споживача; прибутковості і ефективності; антикризового менеджменту.

У роботі автора особливе значення приділяється фінансовому забезпеченню ВЕЗ, без якого їх ефективна робота практично неможлива. Фінансове забезпечення вільних економічних зон включає фінансові ресурси, виділені державою в передстартовому періоді, а також фінансовий механізм добування грошей для саморозвитку, до якого входить більше 20 складових елементів – фінансовий аналіз, моніторинг, планування, резерви, страхування, кредитування, оподаткування, фінансові пільги, важелі, стимули, інновації, зобов'язання, депозитні і фінансово-кредитні інститути, регулювання, облік і звітність, контроль, нормативно-правове й інформаційно-методичне забезпечення. Головним елементом фінансового забезпечення ефективності господарського механізму вільної економічної зони є фінансові ресурси - грошові фонди створені в процесі розподілу, перерозподілу і використання валового внутрішнього продукту (ВВП) країни і прибутків (доходів) суб'єктів ВЕЗ, які забезпечують процес розширеного відтворення на всіх його стадіях і в усіх формах.

Дисертаційні дослідження показують, що для нормального облаштування одного квадратного кілометра спеціальної (вільної) економічної зони, орієнтованої на експорт, необхідні грошові вкладення обсягом близько 40-45 млн. доларів США, митно-торговельної 10-15 млн. доларів. Окрім того, орієнтованою сумою початкових інвестицій у ВЕЗ є показник, що складає 5 тис. доларів на одне робоче місце. Це означає, що для створення вільної економічної зони, в якій передбачається 10 тис. робочих місць (стандартний показник для ВЕЗ), потрібно початкових капіталовкладень не менше 50 млн. доларів.

Здійснення такого обсягу грошових витрат при створенні ВЕЗ під силу далеко не всім державам світу, тому національні уряди намагаються визначити оптимальний розмір її території, забезпечуючи таким чином найвищу ефективність при найменших витратах фінансових ресурсів.

Автор визначає основні критерії функціонування ВЕЗ, які повинні включати систему організаційних, економічних, соціальних, екологічних та інших показників для порівняння результатів роботи того чи іншого їх типу.

3.Науково-практичне обґрунтування організаційно-економічного механізму ВЕЗ світу. У розділі відображаються теоретичні основи організаційно-економічного механізму ВЕЗ в цілому та особливості організаційно-економічного механізму країн ринкової, перехідної економіки держав, що розвиваються.

Літературні джерела, відмічає автор, досить широко висвітлюють окремі інструменти, важелі організаційного та економічного механізму, питання правового забезпечення діяльності вільних економічних зон, але не подають комплексний аналіз дії організаційно-економічного механізму як важливої складової частини господарського механізму зони, від якого повністю залежить життєздатність такого економічного формування, що свідчить про недостатнє його дослідження і теоретичне обґрунтування.

На його думку, ефективність діяльності вільних економічних зон знаходиться у прямій залежності від дієвості її організаційно-економічного механізму, який являє собою сукупність організаційних та економічних відносин, важелів, інструментів, стимулів,

нормативно-правового забезпечення для реалізації мотивів примусового та економічного характеру і створення єдиного гармонійного цілого із розрізнених частин, які складають стрижневу основу господарського механізму СЕЗ. Організаційно-економічний механізм є основою і внутрішнім елементом суспільного виробництва, він має свої локомотивні сили, здатні швидко набирати ринкові обороти, але наявність навіть одного відповідним чином не відлагодженого елемента достатньо, щоб привести до збоїв у роботі. Організаційний механізм БЕЗ покликаний реалізувати мотиви примусового характеру, які зумовлені заінтересованістю суспільства у належній організації виробництва, праці, обміну, розподілі, споживанні та ін. Основні складові елементи організаційного механізму зображені на рис.1.

Рис. 1. Елементи організаційного механізму БЕЗ

Економічний механізм БЕЗ являє собою сукупність форм і методів управління, організації і стимулювання виробництва, направлених на пропорційний розвиток народного господарства зони. Економічний механізм вільної економічної зони покликаний ефективно реалізувати мотиви економічного характеру (рис2).

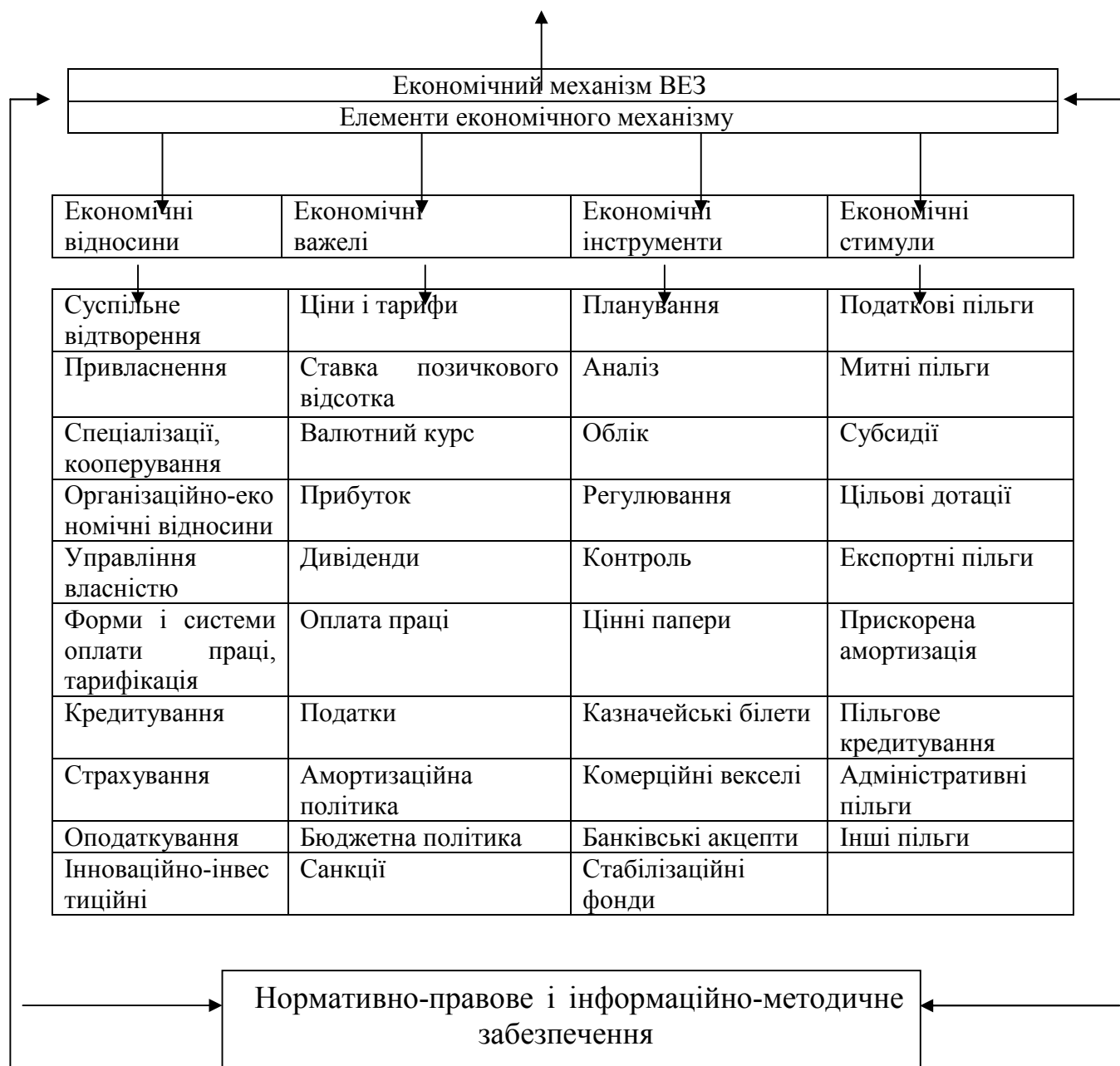
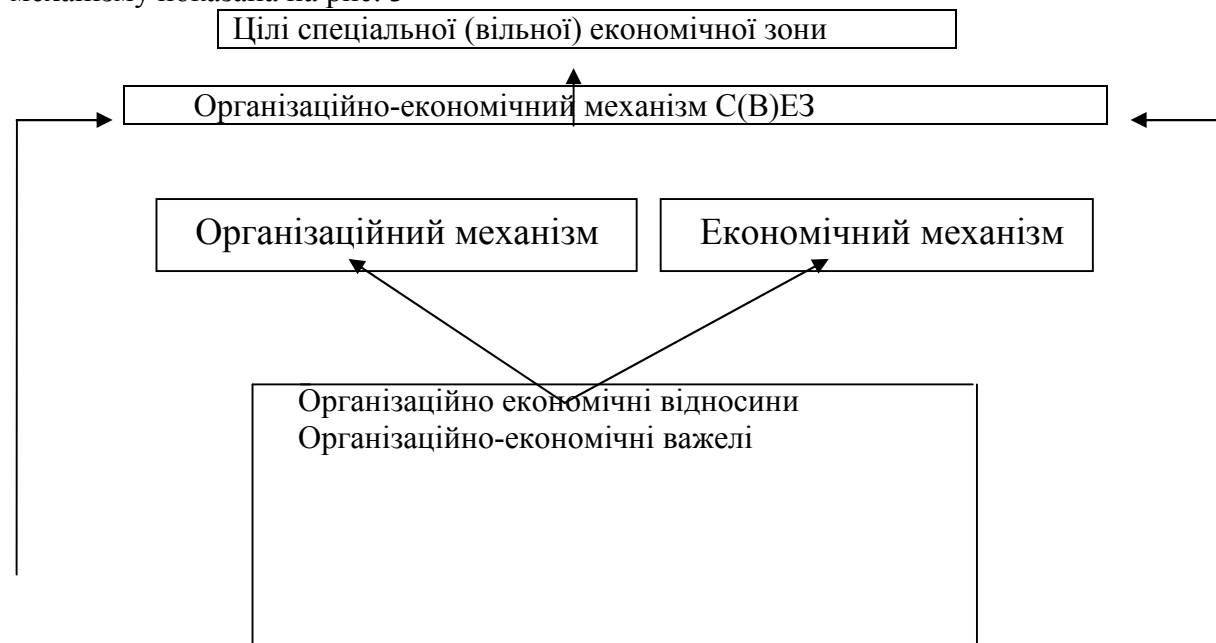

Рис. 2. Елементи економічного механізму ВЕЗ

Його застосування зумовлене зацікавленістю суспільства у належній організації виробництва, праці, обміну, розподілі і споживанні та ін. Схема організаційно-економічного механізму показана на рис. 3

Організаційно-економічні інструменти
Організаційно-економічні стимули
Нормативно-правове і інформаційно-
методичне забезпечення

Рис. 3. Схема організаційно-економічного механізму БЕЗ

Автор відмічає, що сьогодні у світі широкого поширення набуває ідея сталого та прискореного соціально-економічного розвитку, в основі яких лежать механізми спеціальних (вільних) економічних зон, які успішно використовують країни з різним рівнем соціально-економічного розвитку. Наприклад, в США їх функціонує майже 2000, серед яких найбільш поширеними є чотири типи БЕЗ – зони зовнішньої торгівлі (200), експортно-виробничі зони (190), підприємницькі зони (1400), наукові парки (170).

Механізми БЕЗ для розвитку своїх територій успішно використовують і країни Європейського Союзу. Перше місце серед них посідає ФРН, де функціонує 160 БЕЗ, з них 150 - НТЗ, 6 – комплексних зон, 2 - ЕВЗ, 2 - ЗВТ. Якщо не брати до уваги сучасних науково-технічних зон, то всі інші розміщені у вільних портах і містах. Найстарішим вільним портом і найбільшим у світі вільним містом є Гамбург. У Великобританії БЕЗ з'явилися у 80-х роках ХХ століття. Вони створювалися в основному як підприємницькі зони, які уряд країни включив у загальну систему заходів нової регіональної політики для територій, де відбувався економічний спад і депресія промисловості. Крім підприємницьких зон і вільних аеропортів, у Великобританії функціонує 36 науково-технічних парків.

У Японії найбільш поширені технополіси, де їх більше 30. Програма “Технополіс” має за мету перерозподіл промисловості із центру на периферію, інтенсифікацію праці наукових працівників за рахунок активізації діяльності місцевих університетів, переорієнтацію промисловості на розвиток наукомістких і енергозберігаючих технологій. Стимулюються такі цілі прискореною амортизацією основних фондів та іншими пільгами, наприклад, підприємствам з високою технологією дозволяється списувати у перший рік функціонування 30% вартості обладнання і 15% вартості будівель і споруд.

У країнах Центральної та Східної Європи створення БЕЗ розпочалося на початку 80-х років. Головною метою їх створення було посилення відкритості національних економік (зарегульованих командно-адміністративною системою) для доступу світовій ринковій економіці на основі активізації і лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, для чого вони мали вирішити ряд загальнодержавних завдань - підвищення конкурентноздатності національного виробництва; збільшення притоку валюти від експорту товарів і послуг та іноземних інвестицій;

зменшення витрат на придбання імпоротної техніки; прискорення освоєння виробництва нових товарів і послуг. Автор, посилаючись на дисертаційні дослідження відмічає в основному позитивний вплив БЕЗ на економіку цих країн, крім Югославії, де наявний потенціал для їх розвитку не був реалізований через недосконале законодавство, яке не створювало привабливого клімату для іноземних інвесторів. У цілому ж уроки досвіду східноєвропейських країн показують, що основними помилками при створенні БЕЗ були перевищення ролі централізованого втручання держави в управління зонами, а також спрощене уявлення про їх організаційно-економічний механізм.

Серед країн з перехідною економікою азійського регіону найбільш вдалий досвід у створенні БЕЗ набув Китай, де вони стали “відкритими вікнами у зовнішній світ”. Офіційно вільним економічним зонам КНР надається статус реального механізму проведення зовнішньоекономічної політики, розрахованої на активне розгортання науково-технічної співпраці, виробничої кооперації і залучення іноземних інвестицій. У КНР функціонує більше 150-и вільних економічних зон, з них 122 - технопарки. Структура організаційно-економічного механізму становлення і функціонування вільних економічних зон Китаю складається з 10 основних елементів - законодавча база, адміністративне управління, формування спільних підприємств, планування, ціноутворення, інвестиції й

фінанси, податкова система, земельні відносини, банківська діяльність і валютне регулювання, трудові відносини й заробітна плата.

Другою країною після Китаю в Азії, що динамічно розвивається, є В'єтнам. Створення ВЕЗ у В'єтнамі розпочалося з 1991 року тобто значно пізніше всіх країн світу, але вже під кінець 1996 року їх функціонувало 5, які в основному є експортно-виробничими. Вони задумані як відповідні анклавів, орієнтовані на отримання ВКВ для країни і регіонів за рахунок розвитку у зоні виробництва товарів, що користуються попитом на світовому ринку та його експорту. Особливістю вільних економічних зон В'єтнаму є жорстока централізація прийняття рішень про їх створення, а також управління зоною.

У країнах, що розвиваються, найбільш поширені експортно-виробничі зони (ЕВЗ). Це обумовлено тим, що головними функціями, які вони виконують, є забезпечення економічного зростання, досягнення більш високого ступеню індустріалізації держави, включення країни у МПП, світове господарство та міжнародну торгівлю. Тому у більшості країн, що розвиваються, ВЕЗ стають основною концепцією економічного зростання, розрахованого на 20-30 річний період. У них переважають експортно-виробничі зони, які завжди зорієнтовані на зовнішній ринок або на нарощування експорту, а тому їх загальною характеристикою є повна заборона чи обмеженість торгівлі продукцією, що виробляється в зоні, на внутрішньому ринку. Наприклад, на Тайвані, на внутрішньому ринку підприємства ВЕЗ можуть реалізувати не більше 2% своєї продукції.

Латиноамериканська модель економічних реформ, яка супроводилася в останні 10 років економічною і політичною нестабільністю, соціальною поляризацією і економічною дезінтеграцією, відображає сьогодні економічну і політичну кон'юнктуру більшості країн пострадянського простору. Із більшості країн Латинської Америки вільні економічні зони найбільш ефективно функціонують у 4-х - Бразилії, Мексиці, Панамі, Чилі. У країнах африканського континенту кращих результатів у функціонуванні ВЕЗ досягли шість - Маврикій, Туніс, Намібія, Єгипет, Марокко, Ботсвана.

4. Організаційно-економічний механізм спеціальних економічних зон України. Розділ розкриває особливості організаційно-економічного механізму СЕЗ країн пострадянського простору й України, менеджмент СЕЗ, ринкову інфраструктуру зональних економічних формувань та їх фінансове забезпечення.

У дисертаційній роботі відмічається, що Україна разом з СНД стала на шлях створення вільних економічних зон найпізніше від усіх країн світу, маючи свої специфічні проблеми їх становлення і розвитку. Основні їх проблеми – становлення державності та її атрибутів налагодження міжнародних зв'язків, пошук ринків збуту продукції та інших, яких не мали ні країни ринкової, ні перехідної економіки. Першою країною в СНД, яка прийняла рішення про створення ВЕЗ був Казахстан, другою – Російська Федерація, третьою – Республіка Білорусь, четвертою – Україна, а потім на цей шлях стали й інші країни Співдружності.

У роботі відмічається, що за кількістю і якістю базових документів, регламентуючих створення ВЕЗ, Україна зробила більше ніж всі країни СНД разом взяті, у яких, як правило, відсутній "рамковий" закон про зони, не має Концепції про їх створення, Програми на перспективний період та ін. Разом з тим, незважаючи на позитивні моменти, в цілому мали місце серйозні прорахунки, пов'язані з недостатнім економічним і нормативно-правовим обґрунтування ВЕЗ, зокрема:

- законодавча база діяльності ВЕЗ не відповідає міжнародним правилам;
- у законодавчих актах не чітко обумовлені захисні гарантії для іноземних інвесторів, репатріації їх доходів і свободи переміщення капіталів. Відсутні конституційні гарантії іноземних інвестицій, як це має місце у конституції США, Китаю, В'єтнаму та інших країн;
- у вільних економічних зонах досить часто змінюються правила економічної діяльності, тоді як вони повинні бути незмінними мінімум 10 років;
- правова база функціонування ВЕЗ формується, як правило, з збереженням загальних для України правил інвестиційної діяльності, звідси витікають тенденції до регулювання

режиму іноземного інвестування за допомогою багаточисельних підзаконних актів, а також застосування цілого ряду виключень із раніше діючих правил, які має вивчити інвестор перед початком своєї діяльності, що не є привабливим для нього і не дає бажаного результату з залучення іноземного капіталу в економіку країни;

- у ВЕЗ встановлюється розмір мінімального розміру інвестицій для великих потенційних інвесторів, тоді як у більшості країн світу вони зорієнтовані на малого і середнього інвестора.

У становленні, розвитку й функціонуванні вільної економічної зони велику роль відіграє управління зоною. У роботі приводяться різні форми управління ВЕЗ, у тому числі й проведення міжнародних тендерів на право управління зоною. Існуючі нині моделі управління є непрозорими і не позбавлені бюрократичних і адміністративних бар'єрів. У зв'язку з цим у роботі наголошується на необхідності удосконалення менеджменту ВЕЗ, виходячи із розміру зони за такими напрямками: а) для невеликих за розміром організовувати тендери на право управління ВЕЗ, залучаючи для їх участі кращі національні та іноземні фірми; б) створювати органи господарського розвитку й управління без участі представників місцевої влади, а в разі необхідності - на принципах корпоративного управління чи холдингової компанії з повною матеріальною відповідальністю за прийняті рішення; в) у формі акціонерного товариства, включаючи представників владних структур, що діють на території зони, університети, фінансово-кредитні та інші установи, за умови, що вони будуть акціонерами зони.

Важливе місце в роботі автор приділяє значенню ринкової інфраструктури в функціонуванні СЕЗ і особливо малому бізнесу і підприємництву, які виступають головною силою їх розвитку в країнах ринкової економіки (табл. 1).

Таблиця 1.

Розвиток підприємництва в країнах ринкової економіки й Україні (на 1.1.2000)

Показники	Назва країни		
	США	Японія	Україна
1. Проживає населення, млн. чоловік	263,0	125,0	50,0
2. Кількість всіх типів підпр. (млн. од); - У т. ч. малого бізнесу (млн. од.) З них інд. підприємці (млн. од.)	23,2 13,5	17,0 9,0 6,9	0,5 0,3 0,2
3. На 10 тис. населення: а) малого бізнесу (од) б) індивідуальні підприємці (од)	650 510	720 480	48 20

Наведений у таблиці цифровий матеріал показує, що кількість структур малого бізнесу й підприємництва на 10 тисяч населення в США і Японії в 13-15 разів перевищують показники України. Звідси випливає першочергове завдання активізації в нині діючих вітчизняних СЕЗ та територіях, де вони будуть створюватися, розвитку малого бізнесу і підприємництва, який є основою ринкових відносин. Перш ніж прийняти рішення про створення спеціальної економічної зони, відмічає автор, необхідно підготувати міцний фундамент для її функціонування, запустити в дію економічні „локомотиви,” якими є дрібні підприємці, тобто створити необхідне ринкове середовище в зональному формуванні.

Автор зосереджує увагу також на розвитку страхової справи, яка є важливим засобом у підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних виробників в умовах відкритої економіки. Страхування дає змогу оптимізувати ресурси, що спрямовуються на організацію економічної безпеки фізичних і юридичних осіб, надає впевненості у розвитку бізнесу завдяки передаванню за окрему, порівняно невелику, плату відповідальності за наслідки ризикових ситуацій, а інвестор отримує впевненість стосовно відшкодування збитків. Таку роль організаційно-економічний механізм страхування у ВЕЗ може виконати лише за умов відповідного розвитку страхової справи. Доказується необґрунтованість прийняття заходів щодо скасування пільг для спільного підприємництва та СЕЗ. Загострюється увага на неухильному дотриманні вимог щодо фінансового забезпечення СЕЗ на стартовому етапі та

створенні дієвого фінансового механізму зонального формування для добування фінансових ресурсів для його саморозвитку. У нині діючі 11 спеціальних економічних зон держава гроші не вкладає, навіть якщо це передбачалося техніко-економічним обґрунтуванням. Проведені автором дослідження показують, що у світовому господарстві немає позитивного аналогу створення ВЕЗ, яка б працювала на умовах самофінансування й забезпечувала прискорене економічне зростання території. Такий підхід ніколи не забезпечував бажаних результатів, а саморозвиток у них відбувався надто довго і боляче.

5. Вільні економічні зони України як фактор прискорення розвитку економічної системи. У розділі подається аналіз впливу зональної економіки на інвестиційні процеси в Україні, пропонуються основні моделі спеціальних економічних зон на перспективу, розкривається інформаційно-методичне та інноваційно-інвестиційне забезпечення діяльності СЕЗ та подаються методичні рекомендації з удосконалення організаційно-економічного механізму СЕЗ.

Функціонування спеціальних (вільних) економічних зон в Україні засвідчує позитивний їх вплив на інвестиційні процеси в державі (табл.2).

Таблиця 2.

Ефективність функціонування СЕЗ України, станом на 01.01.2003р.

Назва ВЕЗ (регіон)	Територія СЕЗ, (га)	Залучено інвестицій млн.дол.	Сума інвес-тицій на 1га тис.дол.	Кількість робо-чих місць	
				збережен о	нових
1. "Сиваш" (АР Крим)	141000	27,0	0,19	8968	205
2."Донецьк"(Донецька обл.)	466	586,0	1257,5	5000	3000
3."Азов"(Донецька обл.)	315	220,0	698,4	2000	14
4. "Закарпаття"(Закарп.обл.)	737	57,0	77,3	383	168
5."Інтерпорт Ковель"(Вол.обл)	57	-	-	-	-
6."Миколаїв"(Миколаїв.обл)	865	8,9	10,2	4900	100
7."Порто-франко" м.Одеса	32	19,5	603,1	76	52
8."Порт Крим"(АР Крим)	27	5,9	218,5	88	9
9."Славутич"(Київська обл.)	2000	39,0	19,5	30	501
10."Курортіполіс Трускавець"	774	29,0	37,5	300	3000
11."Яворів"(Львівська обл)	116000	59,0	0,5	2946	4214
12."Рені"(Одеська обл.)	94	41,0	436,0	21	130
Всього по ВЕЗ	262367	1092,3	4,2	24712	11393
Всього по Україні	60571000	5339,0	0,088	X	X

Аналіз показує, що в розрахунку на 1 га території зони надійшло 4,2 тис. доларів США інвестицій, тоді як по Україні вони складають 88 доларів. Звичайно, така кількість залучених інвестицій не може задовольнити народногосподарської потреби, яка складає майже 50 млрд. доларів США, проте, вона демонструє наявні переваги ВЕЗ із залучення інвестицій над незональною територією країни.

Автором визначаються найбільш ефективні типи спеціальних (вільних) економічних зон для України на перспективу – це зовнішньоторговельні, науково-технічні, підприємницькі зони, комплексні, агропромислові, продовольчі, туристично-рекреаційні, еколого-економічні інтеграційні та інтернаціональні зони.

У дисертаційній роботі відмічається також важливе значення для ефективної діяльності СЕЗ інформаційно-методичного забезпечення, яке включає інформацію та методичні розробки необхідні для управління економічними процесами, які відбуваються в СЕЗ, проведення досліджень як теоретичного, так і прикладного, виявлення основних процесів і тенденцій у світовій економіці, вивчення кращого досвіду роботи зональних формувань та ін. Подані науково обґрунтовані методичні рекомендації щодо подальшого

вдосконалення організаційно-економічного механізму СЕЗ, які включають 29 пунктів на 9-и сторінках.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведені багаторічні дослідження нетрадиційних форм і методів державного регулювання економіки провідних країн ринкової, перехідної економіки та держав, що розвиваються, дають можливість автору стверджувати, що в основі їх закладений організаційно-економічний механізм спеціальних (вільних) економічних зон, який забезпечує ефективне використання обмежених вітчизняних фінансових ресурсів і сприяє залученню додаткових іноземних інвестицій для прискореного економічного розвитку за допомогою відповідного кошика пільг і преференцій, які надаються країнами-реципієнтами, що дає можливість зробити такі висновки:

1. Створення й розвиток спеціальних (вільних) економічних зон є важливим напрямом вдосконалення ринкових відносин, формою ефективного залучення економіки в міжнародний поділ праці, позитивних структурних змін, доступу до високих технологій, інтеграції у світове господарство і прискорення на цій основі соціально-економічного розвитку.
2. Побудовані на принципах управлінсько-підприємницького ризику, конкурентних переваг, рівноправного партнерства, узгодження цілей, орієнтації на споживача, прибутковості, ефективності та інших - вільні економічні зони протягом тисячоліть надавали урядам багатьох країн неоцінимої допомоги в розвитку їх національних економік і вирішенню актуальних соціально-економічних проблем сучасності.
3. Сьогодні, враховуючи глобалізацію і регіоналізацію розвитку світового господарства, суспільний розвиток потребує нових типів вільних економічних зон, характерною рисою яких у третьому тисячолітті є заміна економіки товарів на економіку знань і, в першу чергу це - науково-технічні й науково-впроваджувальні, трансграничного зростання, інноваційні центри, туристично-рекреаційні, продовольчі, еколого-економічні, інтернаціональні, локальні (точкові) підприємницькі та інші зони. Ці типи ВЕЗ найбільш повно відповідають вимогам і процесам, що відбуваються у світовому господарстві.
4. Світовий досвід створення і функціонування ВЕЗ показує, що спеціальні (вільні) економічні зони лежать в основі майже всіх широких стратегічних перетворень, які зачіпають всю економічну інфраструктуру суспільства й надають їй могутній стимулюючий імпульс, в результаті якого:
 - підвищується ефективність національної економіки;
 - створюються умови для досягнення національних стратегічних цілей;
 - комерціалізується наука, як матеріальна основа розвитку, виникають нові джерела її фінансування, а відповідно й альтернативи економічного розвитку;
 - зберігається й нарощується сучасний науково-технічний та інноваційний потенціал;
 - розвиваються перспективні екологічні високотехнологічні й наукомісткі галузі;
 - підвищується конкурентоздатність товарів вітчизняного виробництва на світовому ринку;
 - збільшується експорт, а відповідно, валютні надходження, економіка країни поступово втягується у світову систему міжнародного поділу праці;
 - відкриваються нові джерела залучення іноземних інвестицій;
 - забезпечується ефективний розподіл природних ресурсів та доходів, відтворення людського, природного і економічного потенціалу;
 - скорочується кількість дотаційних, відстаючих у економічному розвитку районів, створюються центри ("полюси") економічного зростання і вдосконалюється структура національної економіки;
 - створюються необхідні передумови для ноосферно-космічної цивілізації, наукові основи якої закладені В.І.Вернадським.
5. Ефективність функціонування вільних економічних зон знаходиться у прямій залежності від дієвості їх організаційно-економічного механізму, рівня його наукового

обґрунтування, правового забезпечення та панівних у країні конструктивних чи деконструктивних політичних сил, від яких залежить політична стабільність в країні та її інноваційно-інвестиційний клімат.

6. Проведений аналіз функціонування вільних економічних зон дає можливість зробити узагальнення, що у більшості країн світу, які добилися ефективної діяльності ВЕЗ, головною складовою розвитку є висока питома вага в їх інфраструктурі малого бізнесу і підприємництва (США, Японія – майже 90%, а їх щільність на 10 тис. населення складає - 650-720 одиниць, що перевищує аналогічний показник України в 13-15 разів), більш удосконалені розподільчі відносини, створене надійне правове забезпечення й підтримка на державному рівні.
7. Аналіз організаційно-економічного механізму створення і функціонування вільних економічних зон країн перехідної економіки і перш за все України свідчить, що, крім нерозвиненості ринкової інфраструктури, другим суттєвим недоліком є конструктивна недосконалість розподільчих відносин в СЕЗ, в основі яких лежить нічим не обґрунтований мізерний рівень мінімальної заробітної плати працівників галузей матеріального виробництва, що є головною причиною низької купівельної спроможності населення і обмежуючим фактором розширеного відтворення виробництва й подолання кризи недовиробництва та не досконала, діюча в інтересах лише великого бізнесу податкова політика.
8. Здійснена нова науково-обґрунтована класифікація ВЕЗ і її типів. Доказана помилковість ототожнювання понять “тип” і “вид”, яке допускають деякі вітчизняні економісти та країн СНД. Поняття “вид” доцільно відносити до системи живих організмів, “тип” - до соціальних явищ.
9. Вноситься пропозиція з метою підвищення ефективності функціонування ВЕЗ переглянути існуючу в ній систему розподілу, так як саме розподіл - є однією із головних стадій відтворювального циклу, що йде слідом за виробництвом товарів, створенням доходу і забезпечує його адресне призначення для передачі в окремі фонди, виробниче й особисте споживання відповідно до встановлених правил економічної гри світового господарства, тобто з урахуванням факторів його створення.
10. Важлива роль у забезпеченні ефективного функціонування СЕЗ належить підготовчому (передстартовому) періоду, який має передувати прийняттю відповідного рішення стосовно створення ВЕЗ. Сутність його полягає в розробці й здійсненні необхідного комплексу заходів із прискорення розвитку ринкових відносин та необхідної інфраструктури на майбутній території, що відводиться під відповідний тип ВЕЗ. Особливо увагу слід звернути розвиток малого бізнесу й підприємництва, збільшення асортименту страхових послуг відповідно до світових стандартів, вдосконалення форм організації і оплати праці в зональному формуванні, диверсифікацію продукції СЕЗ, використання інноваційного потенціалу регіону, створення зонального банку та ін.
11. Як встановлено нашими дисертаційним дослідженням ефективність функціонування СЕЗ знаходиться в прямій залежності від рівня менеджменту (США, Китай, Угорщина та ін). Головним недоліком системи управління ВЕЗ України є високий рівень державного втручання на різних рівнях, “непрозорість” менеджменту зонального формування, “ручний” режим управління, який створює ідеальні умови для різних зловживань та відмивання “брудних” грошей. Управління ВЕЗ - це своєрідна адміністративна інновація, особливо для країн СНД, тому допускати до керівництва зоною можна лише висококваліфіковані кадри з відповідною теоретичною й практичною підготовкою та знанням ринкових методів управління і лише на конкурсній основі (подання самостійно розробленого бізнес-плану державній конкурсній чи тендерній комісії як альтернативного варіанту розвитку зони).

Адміністрація ВЕЗ має формуватися як корпорація чи холдингова компанія з повною формою матеріальної відповідальності за прийняті рішення й кінцеві результати діяльності економічного формування. Якщо в керівництво зоною вводяться державні

структури, то вони також мають майнову відповідальність. Якщо вільна економічна зона є невеликою за розмірами, то управління в ній може здійснювати найбільш активна вітчизняна чи іноземна фірма. Державні органи влади не повинні втручатися у поточну діяльність ВЕЗ, обмеживши її відповідними нормативно-правовими актами.

12. Враховуючи недостатню підготовленість національних кадрів з ринкових форм і методів управління, про що свідчить найбільша кількість послідовних років спаду вітчизняного виробництва (10), створити одну базову (зразково-показову) СЕЗ, яку використовувати як навчальний полігон та наочний показ можливостей потенційного регіонального розвитку в умовах відкритості економіки світовому ринку і поширення відпрацьованого і перевіреного на практиці менеджменту на інші території України.
13. З метою забезпечення ефективної діяльності ВЕЗ здійснювати її науково-технічне обґрунтування на двох рівнях: мікро -і макроекономічному.

На мікрорівні створити дієвий організаційно-економічний механізм ВЕЗ, що органічно поєднує зональний бюджет, банківську систему, грошовий обіг, привабливий кошик фінансових пільг (включаючи пільгове кредитування), ліберальний валютний та митний механізми, гнучку податкову політику, необхідну ринкову інфраструктуру, спрощену систему реєстрації підприємницької діяльності, репатріації доходів і грошових переказів та ін.

На макрорівні вирішити питання створення митного союзу або зони вільної торгівлі з зацікавленими країнами СНД, Чорноморського басейну та ЄС з метою ефективного відновлення господарських зв'язків, поглиблення інтеграції їх економік і забезпечення свободи для вільного переміщення капіталів, товарів і робочої сили. Активізувати роботу з уніфікації правил економічної діяльності відповідно до торгових традицій і відповідними правилами країн Європейського Союзу і Світової організації торгівлі (СОТ). Сприяти розвитку вертикальних і горизонтальних зв'язків господарюючих суб'єктів. Створити надійні правові гарантії в країні для іноземного капіталу. Стабілізувати нормативно-правову базу, не допускати частого внесення змін і доповнень до чинного законодавства та ін.

14. Проведені дисертаційні дослідження дали можливість вдосконалити методологічні підходи стосовно визначення ефективності функціонування ВЕЗ та обґрунтувати основні показники їх діяльності.
15. Проведений аналіз організаційно-економічного механізму СЕЗ багатьох країн світу дав можливість визначити важливе значення нормативно-правового, інформаційно-методичного, маркетингового, ідеологічного забезпечення нетрадиційних методів державного регулювання, вплив конструктивних і деструктивних сил країни на ці процеси. На прикладі України, розкрита важливість для прискореного соціально-економічного розвитку країни єдиної загальнодержавної ідеології та послідовної політики, негативну роль на розвиток суспільства надмірної заполітизованості народних мас (наявність у країні великої кількості політичних партій), що на фоні переважаючої бідності населення створює нездоровий політичний і економічний імідж країні, який не сприяє проведенню курсу на економічне зростання та відродженню “нової народної економіки” з високими соціальними стандартами та гарантіями.
16. Розкрита важлива роль необхідності підвищення економічної безпеки діяльності суб'єктів ВЕЗ, використання внутрішніх резервів фінансової стабілізації, необхідності підвищення їх конкурентноздатності на внутрішньому і зовнішньому ринках, ринкових переваг управління й участі в міжнародному поділі праці та інтеграції в світове господарство.
17. Проведені дослідження сприяли визначенню ролі та значенню економічних стимулів вільної економічної зони для детінізації економіки відповідного регіону та держави в цілому, виходу з тіньової діяльності капіталів, робочої сили та інших факторів виробництва.
18. Висока ефективність функціонування СЕЗ досягається завдяки зростанню ролі соціально-психологічних факторів у відтворювальних процесах. Особливе місце тут

завжди відігравала людина як головна продуктивна сила суспільства та її сутнісні характеристики як власника, керівника, технолога, працівника, споживача, інвестора та члена суспільства. В силу цього, інвестиції в людський капітал і перш за все з боку держави, стають найважливішими її пріоритетами, найбільш ефективним видом інноваційно-інвестиційної діяльності.

Це давно зрозуміли уряди США, ФРН, Японії та інших країн, а тому готують не просто менеджерів для економіки, а спеціалістів сфери глобального і регіонального менеджменту (особливо регіонального менеджменту, стрижневу основу якого складають вільні економічні зони).

У процесі економічної глобалізації все більше зіштовхуються і взаємодіють економічні інтереси держав з різною культурою, історією, традиціями, різним менталітетом населення. Тому, при аналізі процесів становлення й розвитку вільних економічних зон на їх територіях необхідно використовувати методи й підходи інституційно-еволюційних теорій, в основі яких лежать соціально-психологічні фактори, витісняючи таким чином нині пануючу неокласичну школу та її методологію, що ігнорує ці фактори. Це ще раз підкреслює те важливе значення мікро- і макроекономічних умов у здійсненні державної політики, що її успіхи й поразки залежать не лише від відповідних економічних умов, але й від сприйняття державної доктрини економічного й соціального розвитку широкими народними масами, їх співчуття, підтримки й мотивації трудової та інноваційно-інвестиційної діяльності, стимулювання інтенсифікації праці, перспективи зростання матеріального благополуччя тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Васенко В.К. Організація зовнішньоекономічної діяльності. - Суми: Видавництво "Ярославна," 2001.- 400 с.
2. Васенко В.К. Вільні економічні зони: стратегія розвитку. - Суми: Видавництво "Довкілля," 2004.- 348 с.

Статті у наукових фахових виданнях

3. Васенко В.К. Валютний механізм вільних економічних зон//Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Фінанси і кредит". - 2003.- № 1. - С.62-65.
4. Васенко В.К. Інноваційно-інвестиційний механізм вільних економічних зон //Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Фінанси і кредит." - 2003. - № 2. - С.155-159.
5. Васенко В.К. Господарський механізм вільних економічних зон//Вісник Сумського державного університету. Серія "Економіка." - 2004.- № 6(65).- С.143-149.
6. Васенко В.К. Фінансове забезпечення вільних економічних зон//Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Фінанси і кредит." - 2004.- № 1.- С.29-34.
7. Васенко В.К. Напрями диверсифікації діяльності спеціальних (вільних) економічних зон//Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління." - 2004.- №1.- С.57-62.
8. Васенко В.К. Еколого-економічний розвиток регіональних систем//Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 191: В 4 т. Том III.- Дніпропетровськ: ДНУ, 2004.- С. 690-698.
9. Васенко В.К. Інноваційні структури вільних економічних зон в умовах високих технологій і глобалізації//Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління." - 2004.- №2.- С.36-40.
10. Васенко В.К. Стимулювання діяльності вільних економічних зон//Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління."-2004.-№3.-С.38-43

11. Васенко В.К. Фінансове стимулювання інвестиційної діяльності у вільній економічній зоні//Вісник Харківського національного університету ім. В.Н Каразіна. Економічна серія. - 2004.- № 630. - С. 61-64.
12. Васенко В.К. Мале інноваційне підприємництво у вільній економічній зоні //Вісник Національного технічного університету “ХПІ.” Збірник наукових праць. Тематичний випуск “Технічний прогрес і ефективність виробництва.” - 2004. – Випуск 09. - С.136-147.
13. Васенко В.К. Роль банківської системи у становленні і розвитку вільних економічних зон//Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т 11.-Суми: ВВП “Мрія-1”ЛТД, УАБС,2004.-С.223-230
14. Васенко В.К. Кредитно-грошове регулювання у вільній економічній зоні// Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія “Фінанси і кредит”.- 2004.- №2. -С.73-77.
15. Васенко В.К. Податкова політика вільної економічної зони//Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія “Економіка та менеджмент.” Випуск 3-4 (13-14), 2004.- С.170-174.
16. Васенко В.К. Соціальні гарантії і оплата праці у вільних економічних зонах// Економіка розвитку. Харківський національний економічний університет, вересень 2004р.- №3 (31).- С.59-62.
17. Васенко В.К. Страхування підприємницьких ризиків у вільній економічній зоні//Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія “Економіка АПК і природокористування.”-2004.- №7.-С.122-130.
18. Васенко В.К. Агропарки як важливий інструмент активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України//Економіка АПК.- 2004.- № 9 (119).- С.84-88.
19. Васенко В.К. Інвестиційні ресурси вільної економічної зони. //Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та муніципального управління,” – 2004, №5.- С.37-39.
20. Васенко В.К. Агропромислові вільні економічні зони: стратегія розвитку в Україні//Економіка АПК.-2004, №10.-С.154-158.
21. Васенко В.К. Фінансові інструменти вільної економічної зони//Вісник Української академії банківської справи.- 2004.-№2 (17).- С.105-108.
22. Васенко В.К. Вдосконалення менеджменту вільної економічної зони//Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК. Випуск 31.- Х.; ХНТУСГ, 2004.- С.35-39.
23. Васенко В.К. Економічна безпека підприємництва у вільних економічних зонах//Науковий журнал “Право і безпека” Національного університету внутрішніх справ. - 2004.- № 4.- Т.3.- С.182-185.
24. Васенко В.К. Спеціальні продовольчі зони: передумови створення і необхідність існування //Агроінком. - 2004.- № 11-12.- С.71-73.
25. Васенко В.К. Економічні функції держави у вільній економічній зоні //Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та муніципального управління,” – 2005, №1.- С.42-48.
26. Васенко В.К. Спеціальні (вільні) економічні зони: сутність і передумови створення // Економіка АПК.-2005, №1.-С.141-145.

Статті в інших виданнях, тези доповідей

27. Vasenko V.K. Farming in transition in the Ukraine.//LANDMARK.- 1995.- № 9.- P.10 (GB).
28. Васенко В.К. Вільні економічні зони – важливі інструменти вдосконалення місцевого самоврядування//Матеріали XI історико-правової конференції “Місцеві органи влади та самоврядування: історико-правовий аспект. Видавничий відділ Національного університету внутрішніх справ. ТОВ “PRES-тиж.” – Суми .- 2004.- С.3-13.
29. Васенко В.К. Еколого-економічний розвиток регіональних систем. //Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції “Економіко-математичні методи

прийняття управлінських рішень на сучасному етапі” (24 березня 2004 року).- Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004.- С.8-9.

30. Васенко В.К. Вільні економічні зони – важливі анклавні підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК України//Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Формування конкурентноздатності підприємств АПК в умовах ринкової трансформації економіки”(2-4 червня 2004 р.).- Полтава, 2004.- С.12-13.
31. Васенко В.К. Монетарне регулювання у вільній економічній зоні. //Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Динаміка наукових дослід-жень”2004”(21-30 червня 2004 р.). Том 54. Державне регулювання економіки.- Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004.- С.10-12.
32. Васенко В.К. Черноморская зона экономического сотрудничества: стратегия и практика//Материалы II Международной научной конференции “Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского Экономического Сотрудничества и ГУАМ”(8-12 сентября 2004 г.).- Донецк- Свистов.- 2004.- Т. 1.- С.91-96.
33. Васенко В.К. Фінансові відносини БЕЗ //Матеріали Першої Міжнародної науково-практичної конференції “Науковий потенціал світу 2004”(1-15 листопада 2004 р.). Том 10, Фінансові відносини. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004.-С.12-14.

Інші видання

34. Васенко В.К., Комісар С.Б., Малікова І.В., Полятикіна Л.І., Шалигіна І.В. Основи малого бізнесу і підприємницької діяльності. /Навчальний посібник. - Суми: ВАТ СОД, видавництво “Козацький вал,”2002.- 186 с. (автор – с.3-10; с.27-34; с.163-181).
35. Васенко В.К., Малікова І.В. Основи бізнесу і підприємництва. /Навчальний посібник -практикум. - Суми: Видавництво “Ярославна,” 2002.- 140 с. (автор – с.3-87; с.103-131).
36. Васенко В.К. Валютно-фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності: Навчальний посібник. - Київ: “Центр навчальної літератури.” 2004.- 216 с.

АНОТАЦІЯ

Васенко В.К. Організаційно-економічний механізм розвитку спеціальних (вільних) економічних зон. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю - 08.02.03 – організація управління, планування і регулювання економікою. Сумський національний аграрний університет, м. Суми, 2005.

Дисертаційна робота присвячена теоретичним, методологічним і прикладним проблемам становлення якісно нової парадигми створення механізму спеціальних (вільних) економічних зон в рамках реалізації концепції сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови економіки України (2004-2015 роки).

У роботі розглянуті організаційно-економічний механізм та соціально-економічні й екологічні передумови створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, визначена методологія їх аналізу шляхом структуризації показників соціально-економічного розвитку в сучасних умовах глобалізації, регіоналізації, інтернаціоналізації, інтеграції та міжнародного поділу праці, науково обґрунтованих принципів їх формування.

Розроблено теоретичні та прикладні засади забезпечення високої ефективності функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, обґрунтовано необхідність вдосконалення розподільчих відносин та внутрішніх механізмів фінансової стабілізації підприємств у БЕЗ. Обґрунтовано створення нових типів БЕЗ в Україні – еколого-економічних, аграрно-промислових (продовольчо-сировинних), техніко-технологічних, інноваційних та інтеграційних. Визначена система факторів, що забезпечують високу ефективність функціонування БЕЗ, сутнісно-змістові положення фінансового забезпечення спеціальної (вільної) економічної зони, економічної безпеки підприємств в умовах високої відкритості їх світовому ринку, підвищення конкурентноздатності, ефективності управління зональними формуваннями.

Ключові слова: спеціальна (вільна) економічна зона, організаційно-економічний механізм, інновація, інвестиція, менеджмент, маркетинг, розподіл, глобалізація, регіоналізація, інтеграція, міжнародний поділ праці, фінансова стабілізація, екологія, продовольча безпека, малий бізнес, бізнес-інкубатор, страхування, кредитування, ризик, бюджет, мито, податки, пільги.

АННОТАЦИЯ

Васенко В.К. Организационно-экономический механизм развития специальных (свободных) экономических зон. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности - 08.0.03 – организация управления, планирования и регулирования экономики. Сумский национальный аграрный университет, г. Сумы, 2005.

Диссертационная работа посвящена теоретическим, методологическим и прикладным проблемам становления качественно новой парадигмы создания механизма специальных (свободных) экономических зон в рамках реализации концепции устойчивого развития и структурно инновационной перестройки экономики Украины (2004-2015 годы).

В работе исследуются теоретико-методологические вопросы сущности категории “организационно-экономический механизм,” соотношения и границы сознательного регулирования соответствующими организационными и экономическими инструментами в зоне. Раскрываются действия законов рыночной экономики на воспроизводство и распределение в специальной (свободной) экономической зоне и на этой основе определяется трансформация экономики страны, интеграция Украины в систему мирохозяйственных связей. Обоснованы социально-экономические и экологические предпосылки создания и функционирования специальных (свободных) экономических зон, определена методология их анализа путем структуризации показателей социально-экономического развития в современных условиях глобализации, регионализации, интернационализации, интеграции и международного разделения труда.

Разработаны теоретические и практические основы обеспечения высокой эффективности функционирования специальных (свободных) экономических зон, обоснована необходимость совершенствования распределительных отношений и внутренних механизмов финансовой стабилизации предприятий у СЭЗ. Обосновано создание новых типов СЭЗ в Украине – эколого-экономических, агропромышленных (продовольственно-сырьевых), технико-технологических, инновационных и интеграционных. Определена система факторов, обеспечивающих эффективность функционирования СЭЗ, финансового обеспечения специальной (свободной) экономической зоны, экономической безопасности предприятий в условиях высокой открытости их мировому рынку, повышения конкурентоспособности, эффективности управления зональными формированиями.

На эффективное функционирование специальных (свободных) экономических зон влияет множество факторов микро и макроэкономического уровня. На микроуровне – это прежде всего обеспечение финансовой устойчивости предприятия, повышение его конкурентоспособности, эколого-экономическая безопасность деятельности и др. На макроуровне – обеспечение политической стабильности в стране, репатриация доходов и капиталов на родину, высокого инвестиционного климата, организация льготного кредитования, налогообложения, развитие инфраструктуры зоны, страхового рынка, бизнеса и предпринимательства, финансового обеспечения зоны.

В этом контексте разработаны меры по совершенствованию функций центральных и местных органов власти и определены критерии эффективности специальных (свободных) экономических зон и государственного регулирования, которые отражают основные составляющие субъективно-объективных отношений и свидетельствуют о степени совместимости государственных и рыночных механизмов.

Ключевые слова: специальная (свободная) экономическая зона, организационно-экономический механизм, инновация, инвестиция, менеджмент, маркетинг,

распределение, глобализация, регионализация, интеграция, международное разделение труда, финансовая стабилизация, экология, продовольственная безопасность, малый бизнес, бизнес-инкубатор, страхование, кредитование, риск, бюджет, пошлина, налоги.

SUMMARY

V.K. Vasenko. The organizational and economical mechanism of development of special (free) economic zones. – Manuscript.

The dissertation in getting a doctor degree in economical sciences majoring in 08.03.02 – organization of management, planing and adjusting the economy. Sumy National Agrarian University, Sumy, 2005.

The dissertation is devoted to the theoretical, methodological and applied problems in becoming high-quality of a new paradigm of creation of mechanism of the special (free) economical zones within the framework of realization of conception of permanent development and structurally-innovative alteration of economy of Ukraine (2004-2015 years).

An organizational and economical mechanism and socio-economic and ecological pre-conditions of creating and functioning of the special (free) economical zones, certain methodology of their analysis by the structuralization indexes of socio-economic development in the modern terms of globalization, regionalization, internationalization, integration and international division of labour, scienced proved principles of their forming is considered in work.

Theoretical and applied bases of providing of high efficiency of functioning of the special (free) economical zones are developed, the necessity of perfection of distributive relations and internal mechanisms of financial stabilization of enterprises in FEZ is grounded. Creation of new types of FEZ in Ukraine, such as ecological and economical, raw agrariantechnical (food-material), technological, innovative and integrational is proved. The system of factors which provide high efficiency of functioning FEZ, the essence-semantic positions of the financial providing of the special (free) economical zones, the economical safety of enterprises in the conditions of high openness to their world marke, the increasing of competitiveness and efficiency of management by the zonal forming are defined.

Key words: special (free) economical zones, organizational and economical mechanism, innovation, investment, management, marketing, distributing, globalization, regionalization, integration, international division of labour, financial stabilization, ecology, food safety, small business, business-incubator, insurance market, crediting, risk, budget, duty, taxes, privileges.